

Információkereső tezaurusz

a magyar leíró szófajtan köréből

- Bevezető a tezauruszkészítésről....

Az ige

- **mediális ige**
- M: *Történést, állapotot kifejező ige.*
- H középige
- F ige
- A alanytalan ige
- fakultatív alanyú ige
- **kontextusfüggő mediális ige**
- medioaktív ige
- X cselekvő ige
- szenvedő ige.

A főnév

- **főnév**
- M: *Élőlényt, élettelen tárgyat, elvont dolgot jelentő szó*
- H nomen substantivum
- F tiszta szófaj
- A **elvont főnév**
- **konkrét főnév**
- X főnévi igenév
- határozóvá tevő előjáró
- ige
- igenév
- melléknév
- tagadó általános névmás₁.

A főnév 2.

- A hagyományosan elvontnak tételezett főnevek egy része az elmúlt évtizedben minden jel szerint kikerült az elvont kategóriából; mégpedig azok, amelyek esetében léteznek olyan konkrét dolgok, melyek adott folyamat, tevékenység, állapot és tulajdonság hordozói (például a „kemény”, „ütés”, „cseppfolyósság” fogalmának terjedelmébe eső dolgok, referenciák egyáltalán nem elvontak). Az elvont és a konkrét főnevet ugyan fölvettem a teauruszba azok kitüntetett jellege miatt, de a speciális felosztásukat már nem. Ha ugyanis az elvont főnév-konkrét főnév felosztást a speciálisabb szinteken is következetesen szeretném végigvinni a teauruszban, az már kivezetne a leíró szófajtan, s egyáltalán a leíró nyelvtan tárgyköréből, át a filozófiába és a formális ontológiákba. Ezért végül úgy döntöttem, csak a szűkebb szófajtani kategóriákkal dolgozom. Kimaradtak tehát olyan, általam eredetileg létrehozott összefoglaló deskriptorok, mint **betegségnév, élettelelnév, eseményjelölő főnév, konkrét mozgás-jelölő főnév, időjárás név, színnév**, stb., mert ezek már „nem annyira szófajtani értelemben csoportosítanak, hanem inkább valamiféle tartalmi, gyakorlati, tárgyköri értelemben...”, s mivel a legáltalánosabb szintről van szó, valójában a gondolkodás univerzumát rendezik^[1]. Ha ugyanis megpróbáltam volna felhasználni ezeket, a fogalmak teljes univerzumára kellett volna kidolgoznom a rendszerüket ahhoz, hogy az koherens legyen. Márpedig ilyen fogalmi rendszer jelenleg tudományosan elfogadott formában nem áll rendelkezésünkre. Az egyes főnévfajták szócikkei tehát egyelőre:
- **elvont főnév**
- M: *Térben és időben fizikai vagy észlelési hordozóval nem rendelkező fogalom neve.*
- T: *T A hagyományos nyelvészet szerint minden cselekvés, állapot, tulajdonság. Ez az álláspont a logikában, filozófiában és a formális ontológiákban vitatott.*
- B: *A fogalom vitatott volta következtében altípusait (elvont állapotot jelentő főnév, elvont mozgást jelentő főnév, stb.), ebben a teauruszban nem dolgoztuk ki*
- F főnév
- X konkrét főnév
-

[1] Ungváry Rudolf szíves közlése.

A számnév és a melléknév

- **számnév**

- M: *Pontos vagy körülbelüli mennyiséget kifejező, tulajdonképpeni alapszófaj.*
- B: *A számnév fajtáit a szokásos módon kategorizáltam, ld. a szótári részt. A napjainkban terjedő, új megközelítést, melyet a magyar grammatika használ, s mely szerint a számnév a melléknév egy fajtája, szintén alkalmazom, de nem generikus, hanem totum-pars felosztásban. Így mindkét nézet jelen van a tezaurusban.*
- H nomen numerale
- F melléknév
- A határozatlan számnév
- határozott számnév
- X mennyiségjelölő melléknév
- mértéknév
- viszonyító melléknév

- **viszonyító melléknév**

- M: *Személyek, dolgok, fogalmak tényszerű tulajdonságait, hovatartozását, más személyhez, dologhoz, fogalomhoz való viszonyát megjelölő melléknév (réti [virág], itteni [események], hajadon [lány]).*
- F melléknév
- A fajtajelölő melléknév
- sorszámnev
- X számnév

A névmás

- **névmás**
- M: *A főnév, melléknév és határozószó helyettesítésére, a szóismétlések elkerülése végett használt, mondatrész értékű, indirekt denotatív jelentést hordozó alapszófaj.*
- B: *A névmás fajtáit köztudottan háromféle szempont szerint osztályozhatjuk:*
- B: *1) szintaktikai, logikai, szemantikai funkciójuk szerint beszélhetünk főnévi, melléknévi és határozószói,*
- B: *2) a referencia fajtája szerint szituációfüggő, kontextusfüggő, mondategységen belüli, mondategészen belüli és referens nélküli,*
- B: *3) funkció szerint pedig személyes, visszaható, kölcsönös, mutató, vonatkozó, kérdő, határozatlan és általános névmásokról.*
- B: *Tezauruszomban elsődlegesen a funkció szerinti felosztást alkalmaztam, a többi rész-egész viszonyban mutatom be, így egymásra vetítve a különböző felosztás szerinti kategóriákat.*
- Forrás: *Magyar grammatika / Keszler Borbála szerk. - Budapest: Nemzeti Tankvk., 2000. -156. p.*

A névmás 2

- H grammatikai szó
- helyettesítő szófaj
- pronomen
- univerzális jel
- üres szó
- F alapszófaj
- A általános névmás
- főnévi névmás
- határozatlan névmás
- határozószói névmás
- kérdő névmás
- kontextusfüggő névmás
- melléknévi névmás
- mondategészen belüli névmás
- mondategységen belüli névmás
- mutató névmás
- referens nélküli névmás
- személyes névmás
- szituációfüggő névmás
- vonatkozó névmás
- X tiszta szófaj

A névmás 3

- **főnévi névmás**
- M: *Köznév és tulajdonnév helyettesítésére használt névmás.*
- F névmás
- K általános névmás
- határozatlan névmás
- kérdő névmás
- mutató névmás
- személyes névmás
- vonatkozó névmás
-

A határozószó 1

- A határozószó fajtáinak osztályozásakor ugyanaz a kérdés merült fel, mint a névmásfajták esetében: az érvényben lévő felosztási szempontok közül melyik lenne a legmegfelelőbb? Előző teauruszomban a mondatbeli szerepen alapuló, határozói körülmény szerinti osztályozást érvényesítem, mivel ez utóbbi a határozószó szófajától elválaszthatatlan. Nagyjából annyi határozófajtát különítenek el, ahányféle határozó szerepét ez a szófaj betöltheti. A *Magyar grammatika* ez alapján helyhatározószót, időhatározószót, számhatározószót, fokhatározószót, állapothatározószót, módhatározószót, eredményhatározószót és tekintethatározószót említ ([5], p. 214). A magam részéről ezt a felsorolást még kiegészítettem további nyolc szófaji alcsoporttal *A mai magyar nyelv* [10] c. egyetemi tankönyv vonatkozó fejezetei alapján. A szóban forgó határozófajták: cél-, eredet-, eszköz-, hasonlító-, mérték-, ok-, szám- és társhatározó- szó.
- Ma már úgy gondolom, ez a felosztás, noha talán a leggyakoribb, önmagában nem ad elég árnyalt képet határozórendszerünkről, ezért a morfológiai tagoltság szerinti felosztást is alkalmaztam. Az így létrejött metszetviszony ([3], p. 47) a szócikkből és a grafikus részből is kitűnik.
- A határozószó teauruszcikke tehát:

A határozószó 2

- **határozószó**
- M: Tárgyi jelentéstartalmat és mondattani szerepet, tartalmi és viszonyjelentést elválaszthatatlanul egyesítő, a cselekvés körülményeit vagy a cselekvő állapotát kifejező szófaj.
- F tiszta szófaj
- A állapothatározó-szó
- célhatározó-szó
- eredethatározó-szó
- eredményhatározó-szó
- eszközhhatározó-szó
- fokhatározószó
- határozószó értékű állandósult szókapcsolat
- helyhatározószó
- idegen eredetű határozószó
- időhatározó-szó
- mértékhatározó-szó
- módhatározószó
- morfológiailag elemezhetetlen határozószó
- okhatározószó
- összetett határozószó
- ragtalan névszóból keletkezett határozószó
- számhatározó-szó
- szótövet és toldalékot tartalmazó határozószó
- társhatározó-szó
- tekintethatározó-szó
- X határozói igenév
- határozóvá tevő előljáró
- igekötő
- igenév
- névutó

